

ЊЕГОШЕВА ПЕСНИЧКА ИНТУИЦИЈА И САВРЕМЕНА ФИЛОСОФИЈА ИСТОРИЈЕ (Е С Е Ј)

СМИЉАНА ЂУРОВИЋ

Београд, Церак II, Санџачка 33
E-mail: smiljanadjurovic@EUnet.rs

Резиме: У раду се разматра интуитивна и космолошка природа песничких исказа у „*Лучи Микрокосми*“, делу Петра II Петровића Његоша, великог српског песника, владике и господара Црне Горе, први пут објављеној 1845. године у Београду. Анализа је усмерена на интуизицизам као појаву помоћу које је песник у неким од својих песничких исказа наслутио космолошке појаве које су данас предмет научног интереса једног од највећих светских физичара Стивена Хокинга у делу „*Космос у ораховој љусци*“ (2001. год.). Паралелно су разматрани Његошеви поетски искази са Хокинговим научним претпоставкама и тврдњама, које се тичу структуре, природе и закона Космоса, и које се често налазе на самој ивици трансцендентног.

Кључне речи: Његош, астрономија у култури, астрономија и поезија, философија историје

Историја је забележила да су старе цивилизације, за разлику од савремене, своју судбину сматрале веома овисном од звезда и Васионе, од Неба. Стари Асирци и Вавилонци су са врха својих храмова изучавали звезде. Остало је опште познато до данас да Александар Македонски није подузимао ни један поход пре него би сазнао, да ли је повољан распоред звезда за тај подухват. Овај обичај се сачувао и у европском средњем веку. И данас сусрећемо, чак, понекад и изражене бизарности у бављењу разним хороскопима. Неки од хороскопа се могу наћи и у озбиљним публикацијама, а не може се наићи ни на кога да се није бар једанпут у животу озбиљно интересовао за свој хороскоп. Велике опсерваторије у свету поставиле су циновске телескопе, где најпознатији астрономи, математичари и физичари непрестано посматрају и изучавају Космос. Први космонаути су већ били на Месецу, и прве сонде су стигле на Марс. Поставља се питање: како онда да се савремена филозофија историје тако игнорантски односи према

космологији, тј. теорији васионе као уређене целине и општих закона који владају њоме.¹ Озбиљније расправе у интердисциплинарним круговима у науци су вођене, и још се воде, само око евентуалног утицаја пада астероида и изумирања диносауруса у давној историји Земље, али веома скромно о космолошким утицајима на појаву и пропаст, односно исчезнуће прошлих цивилизација. Велике светске религије, међутим, од самог настанка интересовале су се, и градиле своју догму уважавајући космолошке факторе о настанку човека и његовом крају, као и Васиони. Дубоко је у ову област зашла и филозофија, а песници су осетили ове појаве интуитивно, као што је случај са веиким српским песником Његошем, на чији интуицизам,² усмерен ка Космосу, и његово разматрање са становишта савремених научних сазнања и претпоставки, ћемо покушати да скренемо пажњу, што је главни циљ овог есеја.

Данас су отворене веома озбиљне дискусије о догађањима у ближој и даљој Васиони, као што су питање о будућности наше планете у вези са климатским променама и питањима одрживог развоја, посебно у односу на питања енергије нужне за опстанак човека на овој планети. Ове дискусије се не воде међу историчарима. Они се мимо ових појава и проблема угодно, или мање угодно, баве прошлошћу. Са највећом страшћу и интересом баве се новим веком и најновијим добом и то на нивоу практичне економије и политике. Чине то у време када су озбиљни умови човечанства заокупљени решавањем настанка и значаја Великог Праска за настанак Васионе, и у време када се изводи епохалан експеримент у ЦЕРНУ. Круцијална питања узајамности односа историје људске цивилизације на Земљи и Васионе остављају археолозима, или евентуално ова питања сматрају као појавности које су цеховски у надлежности историчара праисторије и античког времена, али и предмет астрономије и теологије.³

Историографија савремене историје легализује „хомо политикуса“ и „хомо економикуса“ као доминантне субјекте Историје људи, што се чврсто везује за земаљско биће човеково у површинским историјским структурама, посебно у областима политике и привреде, као и друштвеног организовања. Треба казати отворено, да савремена филозофија историје не успева да држи корак са најновијим спознајама природних наука о човеку и људској цивилизацији на Земљи, цивилизацији која је значајно искорачила у великом технолошком напретку и у област истраживања Космоса, а у природним наукама у спознаји о човеку као особитом живом бићу на Земљи, као планети Сунчевог система, можда и у целом Космосу. Данас се дошло до значајних открића о људском ДНК.⁴ Међутим, у историографији се посебно далеко од акцептирања најновијих научних открића у природним наукама, значајних у знацимама и предвиђањима невероватних промена у Будућности, о којима се може наћи веома озбиљних некад и збуњујућих претпоставки на пример у делу данас највећег математичара и мислиоца Стивена Хокинга „*Космос у ораховој љусци*“.⁵ О овом делу ће бити још говора у нашем тексту.

Овде ћемо само изнети најкраће чињенице које аутор износи о прошлости и будућности човека на Земљи. Међу њима је и та, да људска раса постоји „само током мајушног дела историје Космоса“ и да су се тек од пре 3,5 милијарде година почели да појављују облици живота, а да људска раса постоји у свом садашњем облику само два милиона година од 13,7 милијарди колико је протекло од Великог Праска и настанка Космоса. Хокинг предвиђа, под претпоставком да не уништимо сами себе током наредних стотину година, да ћемо се вероватно најпре проширити по планетама Сунчевог система, а затим и по системима оближњих звезда. Он претпоставља да људска раса треба да повећа своје менталне и физичке особине како би се успешније носила са сложенијим светом око себе и суочила са новим изазовима какво је путовање кроз свемир. Људи треба да повећају своју биолошку сложеност, ако желе да биолошки системи задрже преимућство у односу на електронске, јер ће се сложеност биолошког и електронског живота повећавати све већом брзином, као што ће се повећавати веома брзо и сложеност људске расе и њене ДНК, па закључује да би требало да се помиримо са тим да је то неизбежно, и да размотримо како да се одредимо према тој ствари. По Хокингу путовања ван Сунчевог система захтеваће вероватно или генетски измењене људе (направиће се побољшана људска бића) или компјутерски контролисане сонде без људске посаде.⁶

Када је у питању људска спознаја, задатак историјске науке је, да даје синтезу свеопштих знања о људској цивилизацији на Земљи, као и објашњава историју људи уз помоћ филозофије, а данас и природних наука, чије напредовање у тајне технологије и биологије нужно треба најозбиљније уважавати.

Поставља се питање: како је јубиларна 200 - годишњица од Његошевог рођења прошла у историографији без интереса за космолошке исказе овог највећег српског песника, али и владике и световног владара Црне Горе, интереса за поетске космолошке исказе којима је прекрцата његова „ЛУЧА МИКРОКОЗМА“.⁷ Са друге стране, ово Његошево дело је било најчитаније и најтумаченије на нашем простору 2013. године међу техничком интелигенцијом, што је посебан феномен. Научна историјска синтеза данас, међутим, веома зависи од односа историографије према интердисциплинарности. Нужно је због тога историчаре, који се баве углавном политичком историјом, ту и тамо економском и социјалном, потсетити да постоје огромна знања нагомилана о човеку у природним наукама. Без њих се не може разумети у потпуности природна, а тиме и космолошка природа човека, па према томе и написати валидна научна историјска синтеза. Историографија је онемогућена у изради нове синтезе због великих вакуума, који су због социологизирања историјске науке у модерном добу настали и између историографије и историје књижевности, која је потпуно запостављена међу књижевним теоретичарима. Ово је имало

за последицу и занемаривање истраживања и интереса за Његошеву „*Лучу микрокозму*“. Подухватили смо се овог посла, јер сматрамо да би се могло актуализирањем изучавања космолошке мисли Његошеве извући овога писца на модерну раван, ослобађајући га из ропства политикантства, у које је запао фалсификовањем и политичким манипулацијама око његовог дела „*Горски вијенац*“.

Колико је Његош могао знати о астрономији када је писао „*Лучу микрокозму*“ можемо наслутити из текста Војислава Гледића, објављеног под насловом „*Биљешке о астрономији у Црној Гори у XIX вијеку*“ у публикацији Астрономског друштва „*Руђер Бошковић*“.⁸ У овом Његошевом делу Гледић налази „на десетине стихова који говоре о Васиони, њеном саставу, постанку, појавама и процесима који се у њој непрестано збивају“. Сву ту сложену проблематику Његош разматра по њему „са пјесничког аспекта“, наглашавајући да се „ипак испод тог пјесничког рада налази једна научна и осмишљена цјелина која свједочи да се Његош много интересовао за астрономију и да је читао радове посвећене овој науци“ о чему сведоче и спискови књига из те области које је Гледић прегледао у Његошевој библиотеци у Биљарди (Цетиње). У „*Лучи*“ по Гледићу Његош од свих својих дела даје најпотпунију визију Васионе и догађања који су се у њој одвијали. Ту је он разрадио и „читав систем поткријепљен филозофским и религиозним елементима дајући објашњење многим загонеткама које су га непрестално опсједале“.⁹

Досадашње историографске анализе Његошевог дела односиле су се на његова тумачења политичких догађаја из историје Црне Горе и српског народа, која су дата у „*Горском вијенцу*“, „*Шћепану малом*“ и „*Слободијади*“.¹⁰ Филозофија историје се није бавила „*Лучом микрокозмом*“, јер је њена тема ванисторијска, у смислу да се она не бави конкретно-историјским разматрањем политичке историје људи. Проглашена је по једнима за поетско-филозофско дело, по другима теолошко, метафизичким по трећима.

Најпотпунија објашњења о „*Лучи*“ дао је Вуко Павићевић, који је написао „*Објашњења уз Лучу микрокозму*“ за трећу књигу XIII издања „*Целокупних дела Петра II Петровића Његуша*“.¹¹ За њега је „*Луча*“ „алергијски спев са религијском фабулом као основом (Сатанина побуна на небу и грешење Адамово, човеково) и са мноштвом слика и симбола (мраке, светлост, рајски шатор итд.)“ Ослањајући се на дело „*Ascentus Жива антика*“ др Мирона Флашар, објављено у Скопљу 1960, Вуко Павићевић наводи да Његошеви симболи могу имати као и у другим сличним спевовима двојако значење: директно и пренесено. У првом случају слике мрака и њихово улажење у светла небеска пространства могу се примити као поезија, у другом сликовном материјалу се придаје мисаоно значење пре свега. Павићевић каже, да ова друга врста значења „бар када је реч о неким симболима, данас може бити приступачна само малом броју читалаца, а и у време кад су ови

списи настајали требало је бити упућен у ову врсту истраживања. То значење бар неких симбола се, дакле, данас мора тражити и тумачити да би Луча могла бити схваћена, а не само поетски доживљена“.¹²

Ово Његошево дело кад се добро проучи даје по Павићевићу одговор на бројна питања која постављају и наука и филозофија. Оно је „ системско дело зато што у њему Његош пружа свој – не увек јасан и не увек доследан – одговор на сва она питања која су постављали и решавали класични творци филозофских система. У ствари, једно и јединствено запиткивање шири се у три круга и код Његоша и код класичних твораца филозофских система. Први круг је човек, други- свет, а трећи – Бог (без обзира да ли га овај или онај филозоф признаје или пориче). Стварно полазиште и покретач свих других питања је питање о човеку самом, које се разчлањава у разна, али међусобно повезана питања: које је наше место и значење у свету, какав је склоп нашег бића, шта доиста можемо дознати, колико вреди наше сазнање? Сва та питања, нека од њих чак и изрично формулисана, налазимо у „*Лучи*“, па је онда можемо означити као једну *филозофску антропологију*, као један поглед на човека.“ За Павићевића у њој је дата и једна „метафизика“, односно „један однос духа и материје“.¹³

Ако је по њему у „*Лучи*“ централни проблем човек „у свим својим људским и нељудским димензијама“, у њој Његош даје „ и једну визију света, космоса“, па је она, дакле, по Павићевићу „и *космологија* односно *космогонија*. Коначно, она је и теологија, у њој је изражено једно гледиште на Бога“.¹⁴

Оно мало филозофије савремене историје, што постоји у Срба данас, приземно је заокупљено тзв. Глобалистичким и транзиционим проблемима и питањима, дакле практицистичким позитивизмом и структурализмом, бави се човеком као Земљанином, али не и као космичким феноменом. На српском историјском простору мали број мислећих људи којима је историјска наука професија, или оних из инттердисциплинарних сфера, имају данас времена да умују и интересују се за Његошеву „*Лучу*“, подједнако као и за Космос и савремена догађања човекове космичке историје, негдашње и садашње. Иако је транзициона ревандикација религије као једне од полуга успостављања Новог светског поретка ишчепркала и ископала у људима духовност, изневши је на површину свакодневног живота, апсолутно- социолошка историографија, конзервирана чврстом методологијом, није дотакла ни питање људске *интуиције*, и њеног места у људској спознаји; није се запитала колико и шта је могуће спознати помоћу ње. Кад је Његош толико унижен политиканством каријериста, није било могуће приметити сву дубину интуиције коју је поседовао, и која му је помогла да продре у разматрање космолошких појава и питања. Због тога морамо напоменути да овај покушај излази из ограничавајућих оквира преовлађујуће методологије у историјској науци, и улази у слободне просторе ума и појаву која се артикулише као људска Судбина на Земљи и у

Васиони. Хоћемо у овом излагању да укажемо на неколико примера Његошевих песничких исказа из „*Луче*“ који се односе на Космос. Његови искази су трансцедентни при садашњем стању доминирајућих људских могућности у спознаји Космоса, и онога што се подразумева под Оностраним. Његошеви поетски искази актуализирају, и постављају питање, како би требало да се постави савремена филозофија историје према интуицизму, тј. учењу о интуицији као о најглавнијем и најпоузданијем извору сазнања, наравно уз нужне корекције с обзиром на оно што се данас зна о интуицији као непосредно стеченом сазнању до кога се није дошло путем искуства непосредно доживљене стварности, по Гетеу о песничком наслућивању, предосећању и слутњи.¹⁵

Не може се тврдити да Његош није имао искуствено сазнање постојања Земље (наше планете) и посредно доживљавање стварности када је у „*Лучи микрокосми*“ изнео свој поетски исказ, који садржи велику и кључну дилему „Живе историје“ када каже: „*..ако Земља привиђење није*“.¹⁶

Дубоко је интигрантан за схватање и тумачење космичке појаве људске цивилизације као космолошког постојања наше планете овај Његошев интуитивни поетски исказ, који се може узети као репер за досезање Истине у тумачењу опстанка и постојања људске цивилизације на Земљи, и есхатолошко тумачење човека.¹⁷ Његови кључни поетски исказ о томе су стихови од од 131 до 140, који гласе:

*„С тачке сваке погледај човјека,
како хоћеш суди о човјеку-
тајна чојку човјек је највиша.
Твар је творац човјек изабрана!
Ако исток сунце св'јетло рађа,
ако биће ври у луче сјајне,
ако земља привиђење није,
душа људска јесте бесамртна,
ми смо искра у смртну прашину,
ми смо луча тамом обузета.“¹⁸*

У овим стиховима најважнији је исказ „ако земља привиђење није“, али је ово питање упитно отворено, али не и разрешено, оно има само у себи претпоставке, које се тичу судбине човекове у Космосу до краја. Његош није сигуран да Земља постоји као таква, да је овоземаљска стварност- стварност, ако је стварност у Космосу, где је онда он види? Када читамо Његошеву „*Лучу*“ и поредимо је са поглављем 7 „Брански нови свет“ у Хокинговом делу „*Космос у љусци ораха*“, данас се на исти начин збуњени сусрећемо са Хокинговом научном дилемом, када поставља питање: „*..да ли ми уистину живимо на једној брани?*“¹⁹ При навођењу овог Хокинговог научног исказа,

необходно је да кажемо да у „Појмовнику“, датом на крају Хокингове књиге, наилазимо на следеће објашњење о појму „брански свет“:

„Брански свет“ је „четвродимензионална површина или брана у вишедимензионалном просторвремену“. ²⁰ Колико су дубоке и озбиљне Хокингове дилеме најбоље говори следеће његово разматрање, а оно гласи: „Ако уистину живимо на једној брани у просторвремену с додатним димензијама, гравитациони таласи које стварају тела у кретању на тој брани пренели би се у друге димензије. У колико постоји друга брана- сенка, гравитациони таласи одразили би се од ње и били би заробљени између две бране. С друге стране, ако постоји само једна брана, а додатне димензије простиру се у бесконачност,....гравитациони таласи могли би потпуно да се одвоје и однесу са собом енергију из нашег бранског света“. ²¹

Ако би разматрали Његошев поетски исказ о Земљи као могућем „привиђењу“, Земља би могла да буде, „ако је привиђење“, отсликавање неког другог постојања, и неке друге збиље, Земља- сенка, привиђење неке друге стварности. Или, можда, она није? Можда се овде Песник приближава најновијим теоријама и претпоставкама у астрономији и физици и моделу бранског света у најновијим истраживањима, који су у великој мери спекулативни, али нуде нове могућности које се могу проверити посматрањима. Хокинг каже, да „можда мислимо да живимо у четвродимензионалном свету стога што смо сенке које на брану баца оно што се збива у унутрашњости мехура“. ²² Из позитивистичког угла виђења, међутим, не може се поставити питање: шта је стварно- брана или мехур? И једно и друго јесу математички модели који описују налазе посматрања. ²³

Његош у наведеним стиховима каже, да ако Земља постоји, онда је људска душа бесмртна, онда смо ми искра у смртној прашини, ми смо луча, ²⁴ тј. светлост „тамом обузета“. Спомињање „прашине“, овде се може тумачити двојачко, као земна прашина у случају да Његош говори о човековом телу, али не говори, па ово одпада. Он говори о људској души, па је вероватније, да посматрајући дубине Космоса са Ловћенских висова у дубоким ноћима, ослањајући се на своју интуицију, говорио о „звезданој прашини“. Ево, шта каже о овој прашини Хокинг у следећем тексту:

“Најочигледнија ствар о свемиру јесте да се он простире у недоглед. То су потврдили модерни инструменти, какав је Хаблов телескоп, који нам омогућава да проникнемо дубоко у свемир. Оно што тамо видимо то су милијарде и милијарде галаксија разних облика и величина. Свака галаксија садржи небројене милијарде звезда, од којих многе имају планете што круже око њих. Ми живимо на планети што орбитира око једне звезде на спољном краку спирале галаксије Млечни Пут. Прашина у спиралним крацима заклања нам поглед ка Космосу у равни Галаксије, али зато нам се пружа јасан видик у купама правца изнад и испод ове равни, тако да смо у стању да одредимо положаје далеких галаксија.“ „Наша планета Земља кружи око Сунца у рубном подручју спиралне галаксије Млечни Пут. Звездана прашина

у спиралним крацима заклања нам видик у равни Галаксије, али зато добро видимо изнад и испод те равни.²⁵

Његошев исказ о светлости и тами са становишта најновијих сазнања која даје Хокинг у наведеној књизи „*Космос у љусци од ораха*“, могао би се ишчитати тако, да је овај велики песник интуитивно проникао и у сазнање да је „тама“, да су његове „мраке“²⁶ данас заправо новооткривена Тамна материја, која испуњава 90% Космоса.²⁷ О доказима постојања тамне материје Хокинг каже следеће:

„Разна космолошка посматрања иду у прилог претпоставци да у нашој Галаксији и другим галаксијама има знатно више материје него што је видимо. Најуверљивије међу њима јесте оно које се односи на околност да звезде на рубовима спиралних галаксија какав је Млечни Пут круже знатно брже да би могле да остану на својим орбитама само захваљујући гравитационом привлачењу свих видљивих звезда. Од седамдесетих година знамо за несклад између забележених ротацооних брзина звезда на спољним подручјима спиралних галаксија и орбиталних брзина које би се очекивале према Њутновим законима на основу распореда видљивих звезда у Галаксији. Овај несклад указује на то да би требало да постоји знатно више материје у спољним деловима спиралних галаксија.

Космолози данас верују, да док се средишњи делови спиралних галаксија састоје поглавито од обичних звезда, рубним деловима преовлађује тамна материја коју не можемо непосредно да видимо. Али један од темељних проблема јесте открити природу преовлађујућег облика тамне материје у тим спољним подручјима галаксија“. Пре осамдесетих година, каже Хокинг „сматрало се да је тамна материја, заправо обична материја саздана од протона, неутрона и електрона у неком облику који није лако открити: можда у виду гасних облака или „масивних збијених хало објеката... као што су бели патуљци, неутронске звезде, па чак и црне рупе. Но, скорашња истраживања настанка галаксија навела су космологе на претпоставку да се значајан део тамне материје мора по облику разликовати од обичне материје.“²⁸

По Хокингу, „да би се објаснила стопа којом звезде круже око средишта наше Галаксије, мора, како изгледа, постојати више масе него што на основу посматрања закључујемо да је има“.²⁹ „...Ова недостајућа маса могла би да потиче од неких егзотичних врста у нашем свету, какве су вимпови (...масивне честице слабог међудејства) или аксионски (веома лаке елементарне честице). Али недостајућа маса могла би и да указује на постојање света- сенки који садржи материју. Можда се и у њему налазе људи- сенке којима главобољу такође задаје недостајућа маса без које се не могу објаснити орбите звезда- сенки око средишта галаксије- сенке. Уместо додатних димензија које се завршавају на другој брани, могуће је такође да су оне бесконачне, али веома савијене попут седла...“³⁰

„*Луча микрокозма*“, тешка и сложена за тумачење, са чиме су се суочили многи филозофи и теоретичари књижевности, као и теолози (поред В. Павићевића, Д. Недељковића, П. Слијепчевића, Флашара и др.), веома је данас изазовна како се види за космолошка разматрања са становишта савремених знања и визија о природи Васионе, али и установљавања могућих продора Његошеве интуиције и њеног сусретања са савременим достигнућима науке или савременим визијама. Овим разматрањима настојали смо скренути пажњу на космолошке исказе овога песника и зато што смо учили код многих тумачења „*Луче*“ мешање теолошких и космолошких елемената. Навешћемо само још неколико Његошевих песничких исказа, која се провокативно нуде за разматрање.

Као први, то је исказ: „небесни је простор бесконачан / вообрази сила деликатна“.³¹ Кад се „вообрази сила деликатна“ преведе у „фантазија сила осетљива“, тек онда постаје видљиво колико је Његош у свом времену био интуитиван. И овде би га требало суочити са Хокинговим научним исказима о космолошким дилемама.

У истом стиху бр.145 наилазимо и на трагове о закривљењу у Космосу, што би опет требало ишчитавати Хокинга, али о томе што каже о Анштајновој теорији релативитета. Ево тог стиха:

*„Кћи небесна услиша ми молбу,
и на десно круг полета сави
пут једнога мира великога:
на св'јетлом му брегу починемо“*.³²

Посебо би скренули пажњу на стихове у Првом Певању „*Луче*“ где Његош говори о „небесним пољима“. Певање почиње стиховима, који су тумачени од поетско – имагинативног и филозофског његовог напора да одгонетне питања људске судбине и спозна праву Истину, до самосвојног постављања религиозно- метафизичких питања и „пут самосазнања преко сећања бесмртне душе на живот у преезистенцији.“³³ Мишљења смо да се у овим стиховима могу наћи и дубоки космолошки трагови Његошеве интуиције. Навешћемо овде неке од тих сложених по значењу стихова:

*„Тешко ли се у полет пуштати
на лађици крилах распетијех,
без кормила и без руковође,
у бескрајни океан воздушни,
ђе су сунца само капље св'вијетле, 5
а мирови једва видне искре;
ђе ужасне буре господствују,
ока смртну отворит не дају,
већ га гоне у мрачно жилиште, 10
Бог зна каквом судбом назначено.“*³⁴

На његову молбу у „небесна поља“ га је повела „ свијетла идеја“:

*„Ја сам твоја искра бесмртна.
-рече мени свијетла идеја-
водићу те к вјечноме огњишту
од којег сам и ја излећела;
већ тегобни оков физически 95
збаци с себе, ослободи га се,
под туђијем не стењи бременом;
он је стручак слаби и нејаки ,
за мах смртна само изникао, 100
он је ручак гада пузећега“.³⁵*

*„То изусту,рече: “Сљедуј за мном!“
Одведе ме у царство свјетовах.
Како капља росе са цвијета
или зрнце леда прозрочнога 105
при погледу свијетлога сунца
што у небо дигну слабе зраке,
и ја, пламтећ величиством неба,
подобно сам њима урадио:
некакво ме својство дигло тамо,
некакав ме свети магнет тегли.“ 110*

*Ево слабе и малене искре
међу сунца пламтеће свјетове
што богатством лучах бесмртнијех
потапају простор и минове!
Да, искра је свјетлост породила, 115
омкеан су капље саставиле;
свети творац величиством сјаје
у искрама како у сунцама,
у смртнима ка у божествама-
све су скупа свемогућ слави!³⁶ 120*

Сада следе најинтересантнији за космолошко тумачење Његошевог дела стихови бр. 122 до 150 о „шест небесах“ и „пет небесах“, који гласе:

*„Шест небесах коловитних пређем,
шест млечнијех прелетим путовах,
вељу сферу играјућих шарах,
који вјечно свијетла движења
у правилним колим’ извршују*

*која им је рука свемогућа
начертала пресветом мудрошћу.
Ах, ти тајно, Богу тек извјесна-
састав ове пресилне машине
која креће безбројне минове!*

*Пет небесах неподвижних пређем
следујући зрацици идеје,
бесконечно видим овдје царство
величества, постојанства мирах!
Простор им је шири растојања
нег' подвижним много свјетовима;
ал' се виде зраком облачени,
како морски велики острови
кад их зима снијегом обуче,
те их плавац из даљине гледа.* ³⁷

Навели би и стихове бр.141 до 150:

*„Устав полет, искро божествена,
круг смо давно прошли возможности:
небесне су прешиљасте зраке,
могу вредит смртноме погледу;
небесни је простор бесконачан,
вообраза сила деликатна.
Кћи небесна услиша ми молбу,
и на десно круг полета сави
пут једнога мира великога:
на св'јетлом му брегу починемо.* ³⁸

Анђео („дух небесни“), кога је „висока воља“ назначила за Песниковог „хранитеља“, и којему је то „света дужност“, упућује следеће питање Песнику:

*„Би ли смјела забуњена душа
претрћ оков смртне тјелесине
без свеиштене воље створитеља,
по простору летећ небесноме,
тражит прво, блажено жилиште,
тражит судбу свога паденија?
Све што блатној земљи принадежи,
то о небу поњатија нема;
духовни је живот на небеси,
материје - у царству гњилости* ³⁹

Анђео Песнику каже и ово:

*„Сва бесмртна виде намјерења,
тражиш узрок твога паденија.
Свуд ћу тебе куд хоћеш водити;
ја жалосну вашем знадем судбу“⁴⁰*

Песник одговара:

*„Ах, божество творцем назначено!
Зар толико могућега творца
наша мрачна занимава судба
да атому једном мислећему
да божество таквога качества,
да г' у поља води миродржна?“⁴¹*

Завршили би ово излагање речима Петра II Петровића Његоша из његовог *Тестаментa*, деломично објављеног на Интернету, које гласе:

*„Хвала Ти, Господи, јер си ме на бријегу једнога Твојега свијета
удостојио извести и зраках једнога Твојега дивнога сунца благоволио
напојити. Хвала Ти, Господи, јер си ме на земљи над милионима и душом и
тјелом украсио- колико ме од мога ђетинства Твоје непостижно
величество топило у гимне Божествене радости, удивленија и велељепоте
Твоје, толико сам биједну судбину људску са ужасом разматрао и
оплакивао“ (Из Тестаментa).*

Напомене

1. М. Вујаклија, *„Лексикон страних речи и израза“*, Просвета, Београд, 1986, 473.

2. „Интуицизам“, „(лат. Intuitio) фил.Учење о непосредној, интуитивној извесности етичких појмова и закона; такође: учење о интуицији као најглавнијем и најпоузданијем извору сазнања“. (М. Вујаклија, н.д., стр. 360).

„Интуиција“ „(лат. Inruerog сагледам, опазим, и лат. Intuitio) л. фил. Непосредно опажање, непосредно увиђање, духовно гледање, непосредно стечено сазнање, тј. оно до кога се није дошло путем искуства или размишљања (рефлексије), непосредно доживљавање стварости, откривање које се развија из човекове душе` (Гете), 2. наслућивање, предосећање, слутња.“ (М. Вујаклија, н.д., стр.360).

3. „Теологија“, „(грч. Тхеологиа) наука, или тачније, учење о Богу, о боговима; богословље, такође : Систем учења хришћанске цркве.“ (М. Вујаклија, н.д., стр.905) .

4. У свету се воде панели и дискусије, одржавају научни скупови у академијама наука, на којима се расправља о питањима важним да се обезбеди будућност наше планете. Указује се на то, да ће се отворити многе дилеме са којима се није сусретала досадашња цивилизација. Јавља се потреба за визијама новог света, које би се фокусирале на будућност одрживости људске врсте на планети или универзуму. Међу тим визијама налази се и визија света инспирисана филозофским и религијским приступима: јудео-хришћанском и исламском, као и азијском визијом света. Указује се да је отворено питање тако великих промена у размишљањима, што се може назвати „Коперниканском револуцијом“. О овоме вид. Момир Ђуровић, „*Izazov budućnosti i energija*“, ЦАНУ. Посебна издања, књига 41, Одјелјење природних наука књига 23, Подгорица, 2001, стр.123; Исти, „*Izvijsna Neizvjesnost*“, Пегаз, Бијело Поље, 2012, стр.207.

5. Stiven Hoking (даље: С. Хокинг), „*Kosmos u orahovoj ljusci*“, Лагуна, Београд, 2006, стр. 216. У оригиналу: „*The Universe in a Nutshell*“, Stephen Hawking, 2001.

Ово Хокингово дело интересантно је за филозофију историје и због поглавља „*Zaštitišti prošlost*“ (С.Хокинг, н. д., стр. 5-131) у којем он разматра питања која се могу наћи обрађена данас у холивудским филмовима, а постављају се као питања да ли је могуће путовање кроз време. Хокинг се пита „Да ли нека развијена цивилизација може да се врати и промени прошлост?“ Овако постављено питање од једног физичара би свакако требало да испровоцира историчаре. Исто тако, као и што би историографи најновије дисциплине, историје будућности“, требало да обрате на његову тврдњу „како губитак информација у црним рупама може да смањи нашу способност предвиђања будућности“ (поглавље „*Предвидети будућност*“, н.д. Стр. 4-101).

6. С. Хокинг, н.д., стр. 160-170. Овде Хокинг отвара питање валидности људске интелигенције у суочавању са могућностима евентуалног развоја електронске интелигенције. По њему, људску интелигенцију је у биолошком погледу до сада ограничавала величина мозга која треба да прође кроз канала приликом порођаја“.Он сматра да ће ова препрека бити уклоњена кроз стотинак година када ћемо моћи да узгајамо бебе изван људског тела. Хокинг разматра даље процес појаве генетског инжињеринга и његовог утицаја на развој људског мозга, као и усавршавање компјутера копирањем људског мозга.

7. Петар II Петровић Његош, „*Луча микрокозма*“, „Целокупна дела Петра II Петровића Његоша“, XIII издање, књига трећа, Просвета, Београд, 1984.- Његошева „*Луча Микрокозма*,“ објављена је први пут у Београду 1845. године под насловом „*Луча Микрокозма. Од владике црногорскога Петра Петровића Његоша. У Београду. Књажества Србскога Књигопечатном, 1845.*“ За овај текст користили смо XIII издање Његошевих „*Целокупних дела*“.

Реч „микрокосмос“ је грчког порекла и тумачи се овако: „ (грч. Микрос космос) свет у малом, свет малих величина, који се донекле може посматрати као засебан свет, као умањена слика великога света или „макрокосмоса“, света у великоме; од Парацелзуса, тако се зове човек као центар „макрокосмоса“; у најновијој физици: атом, молекул“. (М. Вујаклија, н.д., 564). Интересантно је да аутори „Речника уз Целокупна дела Петра II Петровића Његоша“, Обод –Цетиње, Просвета Београд 1984, нису уврстили ову реч у њихов речник, према томе нису дали ни објашњење, што није случај са речи „луча“. На стр.100, они је тумаче овако: „луча, е ж. светлост, зрак“, али је не објашњавају у вези са називом Његошевог дела, него са конкретном употребом у илустративним стиховима“. Вуко Павићевић у „Објашњењу уз Лучу“ на стр. 328 „лучу“ тумачи као „душа“.

8. Војислав Гледић, „Биљешке о астрономији у Црној Гори у XIX вијеку“, „Зборник Радова VII Националне конференције југословенских астронома Београд, 9-11.В 1984“, Публикација Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, бр. 4, Београд, 1985, стр. 123-125.

9. Исто, стр.123, 124.

10. Црногорска академија наука и умјетности и Универзитет Црне Горе у Подгорици објавили су два зборника радова са међународног научног скупа, одржаног у Подгорици 29. октобра - 1. новембра 2001. године, вид.: „Династија Петровић Његош“, том I и II, Подгорица 2002. Важан за ову тему је и посебан зборник „Друштвено – политичка мисао Његоша“, САНУ, Научни скупови, књига СХП, Одељење друштвених наука, књига 27, Београд 2006.

11. Вуко Павићевић, „Напомена о објашњењу Луче“, Петар II Петровић Његош, „Горски вијенац“ и „Луча микрокозма“, „Целокупна дела Петра II Петровића Његоша“, XIII издање, књига трећа, Просвета, Београд, 1984, стр. 321- 376.

12. В. Павићевић, н.н., 323- 324.

13. Исто, 234- 325.

14. Исто, 325.

15. Вид. напомену бр.2.

16. Петар II Петровић Његош, „Луча микрокозма“, н.д., стр. 139- 140, стих бр.131 до 140.

17. „Есхатологија“(грч. есхатос крајњи, последњи) у црквеној догматици: учење о тзв. последњим стварима, тј. О ономе што после смрти, чека појединце, човечанство и цео свет; дакле: учење о смрти, бесмртности душе, страшном суду, смаку света, вечном блаженству и паклу.

18. Петар II Петровић Његош, н.д., стр. 139-140; стихови бр. 135 до 140.

19. С. Хокинг, н.д., стр. 196, вид. и стр.173- 201.

20. Исто, стр. 206. – У Хокинговом „Појмовнику“ „Просторвреме“ се дефинише као „четвородимензионални простор чије су тачке догађаји“, а

„догађај“ као „ тачка у Просторвремену одређена својим положајем и временом“ (Исто, стр. 202).

21. С. Хокинг, н.д., стр.191.

22. Хокинг разматра слику „новог бранског света“, па каже: „...историја у имагинарном времену бране на којој ми живимо била би четвородимензионална лопта која би представљала границу петодимензионог мехура, уз преосталих пет или шест димензија склупчаних у веома мале размере.“ О томе, као и о условима за развој интелигентног живота ,али и настанка космоса на основу теорије о Великом Праску , вид. у наставку стр.191 и даље.

23. С. Хокинг, н.д., стр.198.

Америчка свемирска агенција НАСА приказала је нови необичан снимак заједничког кретања Месеца и Земље кроз Космос. На снимку, који је направила роботска сонда „Дуно“, која се управо налази на путу за Јупитер, види се како се Земља окреће око своје осе док Месец пролази иза ње, крећући се удесно. Скот Болтон, научник задужен за програм „Дуно“, изјавио је за Би-Би-Си, да гледајући овај приказ посматрач не може да се не замисли о месту наше планете у Космосу. Фотокопије приказа овог догађаја заједно са снимцима дати су на крају уз овај Есеј у два прилога скинута са Интернета: 1. „Pogledajte kosmički „ples” Zemlje i Mjeseca 12. decembra 2013. (<http://portalanalitika.me/tehnologija/zanimljivosti/126652-pogledajte-kosmički-qplesq-zemlje-i-mjeseca>) и 2. „Снимљен „плес“ Земље и Месеца“ (<http://www.politika.rs/rubrike/sharena-strana/Snimljen-ples-Zemlje-i-Meseca.sr.html>).

24. „Луча“ значи „Светлост, Зрак“ – вид. „Речнику уз *Целокупна дела Петра II Петровића Његоша*“, XIII издање, књига седма, Београд, 1984, стр.100; -

- Такође види и напред напомену бр.7.

25. С.Хокинг, н.д., стр. 69- 71.

26. Реч „Мрака“ значи „Мрак“, „Тама“- према наведеном „*Речнику уз Целокупна дела Петра II Петровића Његоша*“, н.д., стр.110.

27. С.Хокинг, н.д., „*Појмовник*“, стр. 207. – Овде Хокинг формулише „Тамну материју“ као „Материју у галаксијама и јатима, а можда и између јата, која се не може непосредно посматрати, али се може открити по гравитационом пољу које ствара. Чак деведесет отсто материје у космосу отпада на тамну материју“.

28. С.Хокинг, н.д., стр.186-187.

29. Исто, стр. 184.

30. Исто, стр.188-189.

31. Петар II Петровић Његош, н.д., стр.148, стих бр. 145.

У „ Речнику уз *Целокупна дела Петра II Петровића Његоша*“ реч „вообраз“ (исп. црк-рус.) преведена је као „фантазија, замисао“ (стр. 32). Реч

„деликатан“ изведена је из француске речи : „деликатан, тна, тно (франц. *delicat*) 1.фин, осетљив.“- (цитирани „*Речник*“, стр.45).

32. Петар II Петровић Његош, н.д., стр.148, стих бр. 148-150.

33. Вуко Павићевић, н.н., стр. 348-349.

34. Петар II Петровић Његош, н.д., стр. 143, стих 1 до 10.

35. Исто, стр. 146, стих 91 до 100.

36. Исто, стр. 146-147, стих бр. 101 до 120.

37. Исто, стр. 147, стих 121 до 140.

Овде ћемо дати објашњења неколико речи важних за разумевање ових Његошевих стихова. Објашњења су дата у поменутом „*Речнику*“: „коловити, тна, тно“- „који се окреће као коло“ („*Речник*“, н.д., стр.90); „шар, а, и (рус.шар)“ 1. лопта, простор цео у стара времена, 2. „земни шар“ земљина кугла, земља („*Речник*“, н.д., стр. 307); „неподвижан, жна, жно (исп.рус. неподвижимии) недокучив, несхватљив („*Речник*“, н.д., стр.124).

38. Исто, стр.148, стихови бр. 141 до 150.

У Волтеровом „*Филозофском речнику*“ (Нови Сад, Матица српска 1990; прво издање „*Цепног филозофског речника*“ објављено је 1764. године у Женеви) у абецедару под слово „Н“ се налази интересантна одредница „*Небо наших старих*““ (стр. 257- 260). Ево како Волтер објашњава „Небо“:

„Ако би свилена буба дала име *небо* памуку који облаже њену чауру, размишљала би исто тако добро ко што су наши стари, дајући име небо атмосфери која је, као што лепо каже г. Де Фонтнел у својим *Световима*, памук наше чауре.

Испарења која се чине из наших мора и са земље, и која дају облаке, метеори и грмљавине, била су најпре схваћена као обитавалишта богова. Код Хомера богови увек слазе из златних облака; одатле их и данас сликари још увек сликају како седе на неком облаку; али како је било сасвим исправно да господару свих богова буде угодније него другима, дали су му још једног орла да га носи, јер орлови лете више од других птица.

Видећи да господари градова станују у тврђавама, на врху неког брда, стари Грци су оценили да би и богови могли имати неку тврђаву и сместили су је у Тесалији, на планини Олимп, чији је врх понекад скривен облацима; тако да је њихов дворца био равноправан са њиховим небом.“ (стр.257)

Ова Волтерова дефиниција је интересантна двојако. Почетни пасус може да асоцира да је Хокинг наслов за своју књигу и идеје омотане око њега могао наћи и код Волтера, посебно ако узмемо у обзир употребљене појмове „чаура“ и „памук наше чауре“.

Друго, а што је везано за Његоша, тиче се њега и његове жеље да дух његов обитава на врх Ловћена, за што се могу наћи индиције и у његовом *Тестаменту*. А када се разматра спомињање Хомерово „орла“, којег је носио господар свих богова, сусрећемо се можда са толико дискутованом Мештровићевом скулптуром Његоша представљеног како седи на престолу са орлом, који му је слетео на рамена и прекрио га крилима, скулптуре

постављене у капели на врх Ловћена. Како је Његош био не само највећи песник у Срба и на југословенском простору почетком прошлог века, али у исто време и црногорски владика и господар, не могу се изоставити овде ни теолошки елементи у његовој космогонијској интерпретацији у Мештровићевој скулптури.

Овде ћемо забележити још и следећи део Волтеровог текста кад објашњава појам „неба“, занимљив за космолошка разматрања теме које смо се подузели. Волтер на стр. 258 свога „*Филозофског речника*“ каже :

„Најзад, шта су наши стари подразумевали под *небом*? Ништа о њему нису знали; само су викали: *небо и земља*; то је као кад би се викало: бесконачност је атом. Јасно говорећи, неба уопште нема: постоји невероватни број планета које круже по свемиру и наша планета кружи као остале. Стари су веровали да отићи на небо значи попети се; али с једне планете на другу не може се никако пењати; небеска тела су час изнад нашег хоризонта, час испод. Претпоставимо, тако, да се Венера, по доласку на Пафос, враћа на своју планету тек пошто је ова зашла; богиња Венера се тада, у односу на наш хоризонт, не би пела: она би силазила, а у том случају требало би онда рећи *сићи на небо*. Али наши стари нису мислили на такве финесе; у свему што је зависило од физике, имали су нејасне, несигурне, противуречне појмове. Исписане су дебеле књиге да би се дознало шта су мислили о многим питањима те врсте. А три речи би биле довољне: *нису мислили ништа*. Од тога треба увек изузети мањи број паметних људи, али они су дошли касно; мало су објашњавали своје мисли, а и када су чинили то, шарлатани са земље најкраћим путем слали су их на небо.“

39. Исто, стр. 149, стихови бр.191 до 200.

40. Исто, стр. 150, стихови бр. 201 до 204.

41. Исто, стихови бр. 205 до 210; - „Миродржни“ у наведеном речнику преведено је као „који држи све“ („*Речник*“, н.д.,стр. 107).

ДОДАТАК

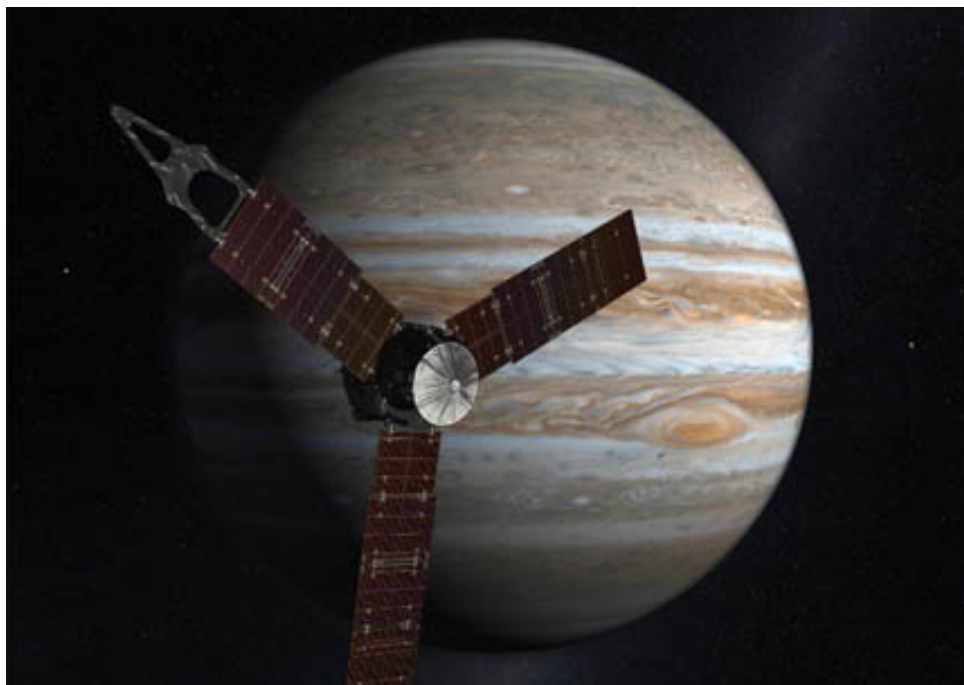
1.

<http://portalanalitika.me/tehnologija/zanimljivosti/126652-pogledajte>

Tehnologija - Zanimljivosti

Pogledajte kosmički "ples" Zemlje i Mjeseca

12. decembar 2013.

Američka svemriska agencija (NASA) objavila je novi, nevjerovatni film koji prikazuje zajedničko kretanje Mjeseca i Zemlje kroz svemir. Fotografije, na osnovu kojih je napravljen ovaj film, snimila je u oktobru robotska sonda Džuno koja se trenutno nalazi na putu ka Jupiteru.

Na snimku se vidi Zemlja kako se okreće oko svoje ose dok Mjesec prolazi iza nje, krećući se udesno.

Skot Bolton, naučnik zadužen za program Džuno, rekao je za BBC da gledajući ovaj prizor posmatrač ne može a da se ne zamisli o mjestu naše planete u kosmosu.

"Ljudi mogu da vide Zemlju i Mjesec u pokretu, dok izvide svoj kosmički ples. Mislim da to stavlja stvari u perspektivu", naveo je on, podsjećajući da je prije nekoliko godina Vojadžer 1 poslao fotografiju koja je nazvana "Blijedo-plava tačka" po knjizi Karla Sagana.

Popularni astronom i pisac je tada rekao da se sve što znamo nalazi na toj sićušnoj plavoj tački.

"Naš film govori to isto, ali u slici koja se kreće", dodao je Bolton, koji u San Francisku učestvuje na konferenciji Američke geofizičke unije (AGU), najvećem skupu naučnika koji proučavaju Zemlju i planetarni sistem.

Ovo nije prvi snimak Zemlje i Mjeseca u pokretu, ali prvi koji je napravljen sa udaljenosti od 1.000.000 kilometara, što je tri puta razdaljina između Zemlje i Mjeseca. Snimak se može vidjeti na JuTjubu. Autor prateće muzike je čuveni filmski kompozitor Vangelis.

Robotska sonda Džuno lansirana je sa vazduhoplovne stanice na Floridi u avgustu 2011, a u radijacijsko polje Jupitera, u kojem će ostati godinu dana, trebalo bi da stigne 2016.

Njen zadatak će biti da "otkrije" da li džinovska planeta ima (čvrsto) jezgro i šta izaziva ogromno magnetno polje oko nje.

2.

<http://www.politika.rs/rubrike/sharena-strana/Snimljen-ples-Zemlje-i-Meseca.lt.html>

ПОЛИТИКА ONLINE

Šarena strana

Snimljen „ples” Zemlje i Meseca

Robotska sonda „Džuno”, koja se nalazi na putu ka Jupiteru, zabeležila nove snimke kretanja naše planete i najbližeg prirodnog satelita

Američka svemirska agencija NASA objavila je novi, neverovatni snimak koji prikazuje zajedničko kretanje Meseca i Zemlje kroz svemir. Snimak može da se vidi na „Jutjubu”, a u njega je umontirana muzika koju je komponovao poznati filmski kompozitor Vangelis.

Fotografije, na osnovu kojih je napravljen ovaj film, snimila je u oktobru robotska sonda „Džuno” koja se trenutno nalazi na putu ka Jupiteru. Na snimku se vidi Zemlja kako se okreće oko svoje ose dok Mesec prolazi iza nje, krećući se udesno, preneo je Tanjug.

Skot Bolton, naučnik zadužen za program „Džuno”, rekao je za Bi-Bi-Si da gledajući ovaj prizor posmatrač ne može a da se ne zamisli o mestu naše planete u kosmosu.

„Na snimku, gledaoci mogu da vide Zemlju i Mesec u pokretu, dok izvode svoj kosmički ples”, naveo je Bolton, podsećajući da je pre nekoliko godina „Vojadžer 1” poslao fotografiju koja je nazvana „Bledoplava tačka” po knjizi Karla Sagana.

Popularni astronom i pisac je tada rekao da se sve što znamo nalazi na toj sićušnoj plavoj tački.

„Naš snimak govori to isto, ali u slici koja se kreće”, dodao je Bolton, koji je u San Francisku učestvovao na konferenciji Američke geofizičke unije, najvećem skupu naučnika koji proučavaju Zemlju i planetarni sistem.

Ovo nije prvi snimak Zemlje i Meseca u pokretu, ali jeste prvi koji je napravljen sa udaljenosti od milion kilometara, što je jednako trostrukoj razdaljini između Zemlje i Meseca.

Robotska sonda „Džuno” lansirana je sa vazduhoplovne stanice na Floridi u avgustu 2011. godine, a u radijacijsko polje Jupitera, u kojem će ostati godinu dana, trebalo bi da stigne 2016. godine. Njen zadatak će biti da istraži koliko vode ima na ovoj džinovskoj planeti, šta izaziva ogromno magnetno polje oko nje, i da li ispod guste i tople atmosfere Jupitera leži čvrsto jezgro.

Objavljeno: 13.12. 2013.

NJEGOSH'S POETIC INTUITION AND CONTEMPORARY PHYLOSOPHY OF HISTORY (ESSAY)

This Essay is the analysis of the phenomenon of intuitionism in the cosmological poetic utterances of the greatest Serbian poet Petar II Petrovich Njegosh expressed in his work “*The Ray of the Microcosm*” (1845). In addition, the comparison of his ideas with the scientifically based ones of the best known physicist Stephen Hawking in his work “*The Universe in a Nutshell*”(2001), has been performed.

Key words: Njegosh, Astronomy in Culture, Astronomy and Poetry, Philosophy of History